

WIL

JEROEN OLYSLAEGERS BIJ DE BEZIGE BIJ

WIJ (roman, 2009)

WINST (roman, 2012)

Jeroen Olyslaegers

WIL

2017

DE BEZIGE BIJ

AMSTERDAM | ANTWERPEN

De auteur ontving voor het schrijven van dit boek een
werkbeurs van het Vlaams Fonds voor de Letteren.

Copyright © 2016 Jeroen Olyslaegers

Eerste druk augustus 2016

Tweede druk september 2016

Derde druk september 2016

Vierde druk oktober 2016

Vijfde druk januari 2017

Omslagontwerp Moker Ontwerp

Foto auteur Koen Broos

Vormgeving binnenwerk Adriaan de Jonge

Druk Bariet Ten Brink, Meppel

ISBN 978 90 234 9843 8

NUR 301

debezigebij.nl

VOOR DE NIMF &
VOOR MIJN ZOON QUINTEN

EEN PLOTSE SNEEUWVAL

EEN PLOTSE SNEEUWVAL. Het doet me denken aan de oorlog. Niet vanwege de kou of ander ongemak, maar vanwege de stilte die de stad dan kort in haar klauwen heeft. Nu valt het met pakken uit de lucht. Het is nacht. Ik hoor de geluiden stollen tot een dof niks. En dan moet een mens zoals ik naar buiten, jongen, oud of niet. Ik weet dat iedereen denkt: straks valt hij en breekt hij zijn heup. Straks ligt hij met zijn poten omhoog in een ziekenhuisbed in Sint-Vincentius. En daarna is het gedaan met hem, finaal geveld door een bacterie die ze vooral in ziekenhuizen kweken. Het is curieus hoe oude mensen besmet raken door de angst van anderen. Door die angst laten ze zich opsluiten in tehuizen, laten ze zich voederen met flauwe kul en koude pap, een bingoavond van kusmijnkloten en een Marokkaanse aan hun gat met een stuk wc-papier. Iedereen mag zijn angst houden. Ik heb nooit angst gevoeld, nooit echt, en deze versleten aap leert men geen nieuwe trucs. Buiten kraakt de sneeuw onder mijn bottines. Nee, geen deftige schoenen, maar mijn ouderwetse bottines die ik jarenlang in ere heb gehouden, tientallen keren heb laten lappen en vrijwel elke week ingevet, stapschoenen die mij nu toelaten achteruit de wereld van de tijd in te stappen. Er dwarrelen nog vlokken naar beneden. Onlangs zag ik er een uitvergroting van in een van de gazetten in de leeszaal van de bibliotheek. Allemaal pièces uniques, die sneeuwvlokken, allemaal schoon wiskundig in elkaar gestoken werelden die nu zomaar op mijn

jas vallen en mijn muts. Nee, ik ga er geen gedicht over schrijven. Niemand leest ze nog en mijn vat is af. De sneeuw verandert de stad, en dwingt ze niet enkel tot stilte, maar misschien tot nadenken, tot herinneren; bij mij in ieder geval wel. Als het sneeuwt zie ik beter. Als het sneeuwt in de stad weet een mens wat ze echt betekent, wat ze verloren heeft, wat ze wil vergeten. Ze geeft de illusie op van de vervlogen tijd.

Voor mij ligt het Stadspark te blinken in wit. Ik wacht en sluit even mijn ogen. Het gele licht op straat wordt blauw, zo blauw als het geverfde glas van de voormalige gaslantaarns. Beeld u een stad in met nauwelijks licht. Flauw blauw licht op straat uit schrik voor het vuur dat uit de hemel zou kunnen vallen. Wie van ons het geluk had over een zaklantaarn te beschikken tijdens de nachtdienst beschouwde licht als een privilege waar geen Duitser zaken mee had, oorlog of niet. Het was immers al donker genoeg. Ik kan mij herinneren dat de Duitsers razend waren omdat ze dat maar niet onder controle kregen. Ze moesten dreigen met zotte geldboetes en uiteindelijk de doodstraf vooraleer de stadsbewoners wat minder nonchalant met hun licht omsprongen. Ik heb Feldgendarmen in een colère zien schieten omdat wij onze lantaarns gebruikten zonder afscherming. Sabotage! En dit... en dat. Op het bureel keek onze adjunct ons aan: 'Allez, gasten... serieus blijven.' Geen reprimande, we moesten serieus blijven en dat was het. Soit, het Stadspark dat baadt in flauw blauw licht, daar waren we. Maar ik sla rechts af. Ik stap traag de Quellinstraat in. Uw overgrootvader ziet geen etalages meer. Ik zie de stad zoals ze echt is, als een bloot vrouwmens met om haar schouders wit bont, een van wie de ene dokter na de andere chirurg niet met zijn poten kan afblijven; een nieuwe boezem, dan weer een ander gezicht. Prachtige gebouwen zijn hier tegen de grond gegaan, kantoorgebouwen zijn ervoor in de plaats gekomen. Wist ge dat er een grand hotel was op de hoek van de

Keyserlei, vlak bij de opera? Gebouwd door een Duitser, nog voor de oorlog van veertien-achtien. Ooit nog iets geleerd op school over Peter Benoît? Waarschijnlijk niet, en dat hoeft ook niet wat mij betreft. Vroeger leerden ze u namen en jaartallen, nu doen ze alsof dat een vergissing was. Maar geen kat, vroeger of nu, geeft u de pets rond uw oren die geschiedenis echt is. De smeerlapperij is dat het nooit stopt, nooit echt. Het gaat altijd door. Peter Benoît is een straatnaam geworden. Toen ik in de schoolbanken zat moesten we bijna op de knieën voor hem. ‘Hij leerde ons volk zingen.’ Een echte held dus. Een beeld van deze ooit aanbeden toondichter stond recht tegenover het operagebouw, omgeven door wat de mensen van vroeger het zwemdok van Camille noemden, genaamd naar een burgemeester waar gij zeker nog nooit van gehoord hebt en die ik me eigenlijk zelf nog slechts vaag herinner. De gelauwerde kunstenaar, de man die zijn volk ooit zangles gaf, en daar in brons vereeuwigd stond, keek dus uit over een waterbassin waar vooral zatlappen in pisten. Dat beeld is verhuisd, het zogenaamd zwemdok is afgebroken en dat grand hotel waar ook nog tijdens de Tweede Wereldoorlog chique Duitse officieren een aperitief dronken met hun lief... daar staat nu een monster in beton hoog te torenen boven niks in het bijzonder. Was het dan vroeger beter, bompa? Ik hoor het u al denken, en trouwens, mochten we elkaar nog zien, mocht de familie die ik mee geschapen heb en die nu niets met mij te maken wil hebben dat toelaten, dan ben ik er al even zeker van dat gij me met ‘opa’ zou aanspreken. Het woord ‘bompa’ sterft immers uit. Maar vroeger was het uiteraard niet beter. Het was gewoon even erg. Verbeelding is alles. In den beginne was er niet het woord en al zeker niet van God. In den beginne was er de verbeelding van het donkere, vergeet dat niet. In het midden van de straat stop ik even. Twee grote zwarte banieren hangen aan een gebouw dat niet meer bestaat. Op elk ervan

staan twee runen als bliksemschichten. Ik sta voor het hoofdkwartier van de ss Vlaanderen. Die uniformen, daar werden wij als flik zot van. Een kameraad kreeg de wind van voren omdat hij niet salueerde voor een snoeshaan in zwart. Het was zelfs geen Duitser, ook al had hij duidelijk liever het levenslicht gezien in pakweg BimBamBeieren. Patsers. Zoveel verschillende uniformen... een mens geraakte er gewoonweg niet uit. Wanneer salueren en wanneer niet? Ik zweer u dat ik vaak op mijn tanden moest bijten. Sommige van die aanstellers hadden nul respect, voor zulk volk had ik daar evengoed in mijne pure kunnen staan. Aan het einde van de straat sla ik rechts af. Het moet ongeveer vier uur 's nachts zijn. Nog steeds absolute stilte, nog steeds sneeuw die valt en geen kat te bespeuren. Soit, op een drugsverslaafde na die mij om een euro vraagt. Kus mijn gat, zeg ik. Zeg ouwe, wauwelt hij. Ik kijk diep in zijn roodomrande ogen en zeg dat ik nu al zijn ziel aan het vreten ben als een hellehond vol lintworm en dat hij moet maken dat hij wegkomt vooraleer hij helemaal van mij is. Zulke gasten legt uw stamvader tussen zijn boterham, weet ge dat? Ge gelooft me niet? Dat komt nog, wie weet: helaas zelfs. Tour de horizon. Rechts van mij, aan het uiteinde van de Keyserlei, staat de spookkathedraal die Middenstatie heet, maar die niemand nog zo noemt. Aan mijn linkerkant, op de hoek van de Keyserlei en de Frankrijklei, zit café Atlantic, met daarboven Hotel Weber, het hoofdkwartier van de Feldkommandatur. Daar wemelden al die mannen in Feldgrau rond, eerst triomfantelijk, zich slepend van het ene chique diner naar het andere, waar ze steevast met de nodige egards ontvangen werden, hun baas bijvoorbeeld buigend voor een farde vol oude pentekeningen van onze stad die hem door onze burge-meester, knipogend als een uil op kalmeringsmiddelen, ten geschenke werd aangeboden... al dat gedoe om dan daarna, slechts na een jaar of drie, vooral hun eigen triomf van voor-

heen na te spelen, gezien ze maar al te goed wisten dat hun zogenaamde duizendjarig rijk toen al in de blessuretijd zat. Nu sla ik rechts af, richting station, en na een tiental meters ga ik weer naar rechts, de Vestingstraat in. Het is koud, ik ben een jaar of twintig. Vijftig meter verderop is het hoofdbureel van de zesde wijk, mijn wijk. Iemand achter mij roept: 'Wilfried!' Dat is niet echt mijn naam, maar dat vertel ik u later wel. Genaamde Metdepenningen, Lode haalt mij in en slaat op mijn schouder. Zegt die naam u iets? Het zou kunnen van wel. Maar ik ga niet ineens al mijn kaarten op tafel leggen. Lees verder en het zal allemaal duidelijk worden. 'De kloten vriezen van mijn lijf, maat.' Lode schuift uit, verzwikt bijna zijn enkel – ik heb 'm nog ternauwernood bij zijn elleboog te pakken – en hij vloekt. We hebben juist samen onze opleiding volbracht. Drie maanden flauwekul aanhoren en dan waren we hulpagent. Het kwam erop neer dat we vooral moesten luisteren naar iedereen met een streep meer en dat we ons uniform rein moesten houden. Ik zag tijdens die periode Lode verwoed op zijn potlood sabbelen en maar intens naar dat schoolbord kijken. Werd er een vraag gesteld, dan hield hij zijn vinger in de lucht. Een uitslover, zeker, een schone jongen evenzeer. Pikzwart haar, guitige glimlach, zoon van een beenhouwer achter het Astridplein. Hij was het die onze vriendschap op gang heeft gebracht. Zo'n kerel die na een week al roept dat we maten voor het leven zijn. 'Gij leert mij elke dag iets bij...' Ik hoor het hem nog zeggen. Krak op het moment dat we die paar treden willen op gaan van het bureel, stappen twee Feldgendarmen naar buiten. Ze kijken ons aan en een van hen brult: 'Sofort mitkommen!' Sommige clichés zijn gewoon waar. Al die Duitsers in uniform spraken zo. Dus wij mee, want we wisten toen al dat het niet anders kon. Normaal gezien moesten we ons melden om onze orders te ontvangen, maar wanneer zo'n Feldflurk brult, dan volgt ge. We stappen

de Pelikaanstraat in en gaan zuidwaarts. Lode en ik lopen achter die twee geüniformeerde supermannen in volstrekte stilte, als twee gestrafte kinderen. De Duitsers zijn hier nog maar nauwelijks een maand of zeven en heel het spel lijkt al jaren van hen. De stad is voor die mannen gaan liggen met haar benen wijd open. Alles wordt geregeld. Voetgangers die van de Middenstatie naar de Meir lopen moeten op het rechtervoetpad, mensen die de omgekeerde richting op willen dienen het linkervoetpad te nemen, en o wee als men per ongeluk tegen de stroom in gaat. Mocht iemand dat tijdens de jaren voor de oorlog voorspeld hebben, iedereen had plat gelegen, een bulderlach weghikkend in schuimend bier. Maar na één piep van dat herenvolk doet nu iedereen wat er bevolen wordt. Meer nog: ze zijn nog blij ook. Eindelijk orde. We steken de straat over en gaan onder de spoorwegbaan naar de Kievitswijk. Twee straten verder houden we halt bij een huis met een afgebladderde gevel. Een van die Feldgendarmen schudt de poedersnieuw van zich af en klopt krachtig op de deur. De andere kijkt intussen naar ons met een blik van ‘nu gaat ge wat meemaken’. Maar er gebeurt niets. Het huis lijkt juist stiller te worden door het geklop. De vuist hamert nogmaals op die deur. Nu horen we enig rumoer. Iemand komt jammerend in een taal die ik niet versta de trap af. De deur gaat krakend open. Door de spleet zien we een onheilspellend gezicht met grote ogen. Hij krijgt meteen de voordeur tegen zijn kop, die door die twee ruw verder wordt opengeduwd. ‘Chaim Lizke?’ brult een van hen. We horen wat gemompel. De twee Duitsers stappen meteen binnen en een van hen gebaart ons buiten te wachten en sluit de deur. ‘Weer een werkweigeraar, zeker?’ fluister ik. Lode zegt niets. Hij stampvoet om de kou te verdrijven. Malchance voor hem dat hij zich de stevige bottines niet kan veroorloven die ik aan mijn voeten heb. Dat moet ge weten: de uniformering was in die tijd ‘nen annekensnest’, zo-

als ze dat hier in de stad zeggen. Degene die geld had voor genoeg textielbonnen zag er beter uit dan de andere. Ook dat maakte de Duitsers zot. Een paar jaar later moesten we allemaal nieuwe uniformen kopen die zij hadden ontworpen. Maar die maatregel maakte het nog erger. Op dat moment hadden alleen nog maar een paar adjuncten de mogelijkheid om er een aan te schaffen. Iedereen probeerde iets aan te hebben dat er vooral van ver goed uitzag, hopende niet naar zijn kloten te krijgen van de ene of de andere. Intussen is er kabaal in dat huis. Er wordt geroepen en gehuild. We horen wat kinderen krijsen. Een kast valt om. Iemand dondert van de trap. Nog meer gekrijs. Maar de gebrulde bevelen in het Duits komen er ver bovenuit. De deur zwaait weer open en daar staan ze: het gezin Lizke. Vijf half aangeklede kinderen van tussen de vier en twaalf, een wenende vrouw met een doek schots en scheef over haar coiffure gedrapeerd en de huisvader die zijn blik naar de grond heeft gericht terwijl er bloed uit zijn opzwelend oor sijpelt. Een keur der Israëlieten, zou Nijdig Baardje spottend zeggen. Hem zult ge later wel tegenkomen in dit verhaal. Ik ga het u zeggen zoals het is: geen idee wat die mensen in hun kookpot draaiden, maar de gevolgen daarvan maakten geen al te beste indruk. Ze walmden.

Nu moet evenzeer gezegd: soms draaide ik bijna van mijn sus wanneer ik Lode zag. Die jongen kon stinken naar bloed en ingewanden dat het geen naam had. Ik ben gevoelig voor geuren, altijd geweest. Mijn vader heeft ooit gezegd dat ik het reukvermogen had van een drachtig vrouwmens. Om te lachen uiteraard, maar ik had hem zijn kop kunnen inslaan telkens als hij dat tussen neus en lippen prijsgaf, liefst op een feestje, met genoeg zat volk in de buurt.

Een van de Feldgendarmen wenkt ons en wijst met zijn gehandschoende vinger naar een papier. Hij onderlijnt zo een adres: Van Diepenbeekstraat. Daar moeten we naartoe en zij weten dus niet hoe. Lode vermijdt mijn blik, alsof hij er niet is. De straat is niet al te ver van waar ik woon. Het spoor volgen en dan terug de brug onder aan de Van den Nestlei? Ik knik naar de Duitsers. Het adres valt onder de zevende wijk, niet ons gebied, maar zo zot ben ik niet dat ik hun dat zou vertellen. En daar gaan we. Wij vooraan met een van die Duitsers naast ons, achter ons de vreemdelingen en de andere Feldflurk. De vrouw blijft wenen, haar man spreekt haar zachtjes moed in, ik vermoed in het Pools, maar het kan ook Hebreeuws zijn of weet ik veel. De Feldgendarm sist iets en we horen hem de man een mep geven. Hup, de kinderen slaan weer aan het snikken. Ik zou dat anders hebben aangepakt, Lode ook vermoed ik, maar wie zijn wij? Stadsgidsen bij nacht en ontij. Het is heel glad geworden, de sneeuw kraakt niet meer onder de voeten en heeft van de straten een glijbaan gemaakt. De Duitsers willen een tempo opleggen dat een gezin met klein grut niet aankan. Het ene na het andere kind valt op zijn gat. Weer stoppen, weer brullen, weer schoppen, nog meer wenen. Lode zegt nog steeds niets. Ik zie zijn gezicht verkrampen. Als ik erop terugkijk, moet ik denken aan de zee. Op dat moment was ik daar nog nooit geweest, maar toen ik er later naartoe ging en ik op het strand op een suikerwafel lag te knabbelen en te doen alsof dat allemaal zeer de moeite was, zag ik eens een kroostrijk gezin de aftocht blazen, met heelder zakken en tuinstoelen en parasols en met al hun kinderen totaal over hun toeren en met een gezicht zo rood als een tomaat. De vader ontplofte, hij trok een van zijn jongste kinderen ruw over het zand terwijl hij een van zijn dochters op zijn andere arm droeg en zijn vrouw met ook aan elke hand een kind de woedende blikken van de omstaanders met schaamte onder-

ging. Ik zweer dat ik het toen zag sneeuwen bij een temperatuur van dertig graden. En ik verzeker u evenzeer dat ik iemand in het Duits toen hoorde brullen. ‘Wier zind bald daar,’ zeg ik tegen een van de Feldgendarmen. Duits met haar op, ik weet het, maar ik ben intussen heel die belachelijke toestand zo beu dat ik me voor de allereerste keer van die taal bedien, al is het maar om die stijgende woede wat te kunnen temperen, want daar schiet een mens niets mee op, dat zal die Israëlieten echt niet uit schrik doen schaatsen als zot. Het is ook waar. We zijn er bijna, we zijn zonet de Van Diepenbeekstraat ingeslagen. ‘Die madam en die kinderen zijn dan ook werkweigerars, zeker?’ fluistert Lode. Zijn stembanden trillen. ‘Kus mijn gat, jong, echt waar. Zijn dat nu manieren?’ Ik zeg niets. Wat moet een mens zeggen? Wat hij daar vaststelt, weet ik ook. Maar we doen mee, we lopen mee, we begeleiden die walmen-de bende braaf en proper naar een adres op een vodje papier. De maan komt tevoorschijn en doet het ijs op de straten glinsteren als zilverwerk. En dan gebeurt het. Een van de kinderen, een ventje van een jaar of twaalf, maakt zich los van zijn vaderhand en schiet vooruit. Hij snelt ons voorbij, ik weet niet waarom. We horen die vader brullen. De Feldgendarm die samen met ons vooraan loopt doet een paar tellen niets. Hij is even verbaasd als wij over dat ventje dat met zijn magere been-tjes over het ijs snelt als een pasgeboren veulen dat nog maar pas op zijn poten staat. Het duurt geen vijf seconden of hij gaat onderuit. Nog voor hij overeind kan krabbelen haalt de Feldgendarm hem in en die geeft dat kereltje een trap tegen zijn gat... niet te geloven. We zien hem letterlijk als een slee over het ijs gaan tot hij met zijn kop tegen een lantaarnpaal knalt en daar blijft liggen. De Duitsers lachen zich rot, en op zich is het ook een komisch zicht, ware het niet dat die moeder een kreet slaakt alsof iemand een gekarteld mes in haar buik draait. Ze zakt ineen. Haar man vouwt wenend zijn handen

en heft ze in de lucht, alsof de Almachtige met een brandend zwaard op zijn verzoek de orde zou kunnen herstellen of minstens door dat gebaar uit zijn sluimerstand zou worden gehaald en mag aanschouwen wat hier geschiedt. ‘Aufstehen!’ wordt er geroepen, zowel tegen de moeder als tegen het jongetje wat verderop. De Duitser vooraan wil naar hem toe stappen, maar Lode is hem voor. Het is alsof hij schaatsen onder zijn voeten heeft, zo snel. Hij bereikt het ventje, gaat op zijn knieën en buigt heel zijn lijf rond de jongen als een cocon, als een slakkenhuis door spieren gevormd. Hij laat hem niet los, ook niet als hij wordt aangepord door de nog steeds glimlachende Feldgendarm die nu iets zachter ‘Schon gut’ zegt. De Duitser port hem nog eens aan, schopt dan bijna speels tegen het achterste van Lode. Lode brult: ‘Blaas mijn zak op, smeerlap!’ Aan zijn stem valt te horen dat ook hij nu aan het wenen is. Ik zie een deel van zijn rode kop, zijn schoon zwart haar vol pommade dat in pijlen over het gezicht van de jongen valt, zijn witte helm die een meter verderop omgekeerd in de sneeuw ligt als een gapende nachtspiegel. De Duitser verliest zijn gevoel voor humor en tast vloekend naar zijn gummiknuppel. Vooraleer ik er zelf erg in heb, schiet mijn hand uit en klemt mijn vuist zich als een bankschroef rond de pols van de Feldgendarm. We kijken elkaar aan, de Duitser en ik. Wat mij daar gered heeft, jongen, zijn die enkele tellen verbijstering op het gezicht van die Feldflurk. Het kan er bij hem niet in dat dit gebeurt in dit belachelijke land dat zij zonder al te veel moeite hebben bezet. Hij krijgt het een paar seconden niet verwerkt in deze stad waar ze met hun dik gat op zijn gaan zitten. Dat een onnozele snotneus zoals ik in dat belachelijke uniform hard knijpt in zijn pols en hem recht in zijn arrogant bakkes aankijkt is simpelweg een scène die zich afspeelt op een andere planeet. Goed, ik laat hem los en hij doet niets. Hij blijft staren terwijl zijn compagnon de moeder ruw overeind trekt en de

kinderen van zich af houdt. Ook de vader van het gezin kijkt naar mij en Lode, hoe ik diens helm uit de sneeuw trek, mijn hand op zijn schouder leg en hem zachtjes overeind help met de jongen in zijn armen. Hij kijkt hoe ik de sneeuw van de wende Lode af klop en hoe Lodes vingers intussen het bloed wegvegen van het voorhoofd van zijn zoon en daarna met duim en wijsvinger de lippen van diens halfopen mond tuit alsof hij op het punt staat een drenkeling te redden met mond-op-mond. Dan gaan de ogen van de jongen halfopen en zucht Lode diep terwijl hij dat spichtig lijf nog dichter tegen zich aan drukt. Zijn helm wil hij niet. Zonder een woord te zeggen of naar ons te kijken stapt hij met de jongen in zijn armen en zijn hoofd fier omhoog verder en wij volgen hem terwijl iedereen zwijgt, ook de Duitsers, als bij een ruzie in een gezin waarbij de dronken vader uit zijn baldadige roes komt en de ravage met een plots lamgeslagen stem overziet. Ook de twee collega's die bij de ingang van het oud beddenmagazijn van het leger op wacht staan, het einddoel van deze wilde wandeling, zeggen niets bij onze aankomst. Niets van dat alles hebben ze gezien, hoewel ze allicht het gebrul hebben gehoord. Ze staan daar bleek en stram bij het aanschouwen van die Lode zonder helm met dat kind in zijn armen, als de tot leven gewekte en de nu allicht nog nauwelijks bekende Hollywoodheld Errol Flynn, en ze vergeten daardoor zelfs de Duitsers te salueren. Vooraleer met zijn gezin binnen te worden gesleurd neemt de vader zijn zoon voorzichtig uit de armen van Lode, kijkt in de ogen van mijn kameraad en prevelt iets. En dan zijn ze weg, verzwolgen door de holle duisternis die in het gebouw heerst, alsof ze nooit hebben bestaan. We blijven daar buiten staan, Lode en ik. Beter is het om ons gewoon uit de voeten te maken, maar daar heeft mijn maat nog geen zin in. Hij slikt iets weg, fatsoeneert zijn haar, neemt zijn helm uit mijn handen en vraagt dan kalm aan de wachters of ze sigaretten bij zich heb-

ben. We roken terwijl het weer aarzelend begint te sneeuwen. Een van de wachters, een flik van een jaar of dertig met een forse snor die iedereen kent als Schele Gust omdat zijn ogen alle richtingen uit gaan na het drinken van vijf glazen stout, zegt dat heel de bende die hier opgesloten zit morgen op de trein wordt gezet naar Limburg, Sint-Truiden om precies te zijn. Niemand vraagt wat ze daar met hen gaan aanvangen. ‘En ik moet mee op die trein,’ voegt Schele Gust eraan toe, ‘dat gaat wat worden. Soit, ik krijg er een extra cent voor, dus mij hoort ge niet.’ Lode trekt de rook diep zijn longen in en vraagt hoeveel. ‘Vijfenveertig frank,’ antwoordt Gust. ‘Dat is geen slecht geld,’ zegt Lode terwijl hij zijn peuk de sneeuw in mikt.

De adjunct kijkt ons zuchtend aan vanachter zijn balie. Hij haalt het Gebeurtenissenboek boven, een dik schrift met blauwe horizontale lijnen en een grote verticale rode lijn in de marge, en doopt zijn pen in de inkt. Ik luister samen met hem naar het verhaal van Lode, wiens woede opflakkert naarmate hij meer dicteert, wat mij dan weer nerveus maakt. De adjunct legt uiteindelijk zijn pen neer, zet zijn uilenbril af, en kijkt vermoeid naar mij.

‘Gaat gij akkoord met wat uw kameraad hier vertelt?’

Ik zeg hem dat de Duitsers inderdaad op geen enkel moment hebben gezegd waar het gezin Lizke juist van beschuldigd werd.

‘Uw maat zegt dat ze onrechtmatig van iets werden beschuldigd. Dat is totaal iets anders. Hebben die mannen een of ander papier laten zien?’

‘Alleen maar een waarop het adres stond van dat beddenmagazijn.’

Lode slaat met zijn hand op het baliehout. ‘Dit is toch niet normaal, chef! Al die kinderen waren jonger dan vijftien. Een vrouw en een hoop jong? En hoe weten we trouwens of die vader wel een werkweigeraar was? Is iedereen zot geworden?’

Afgang. Maar wat wilt ge? De meeste mensen zijn kiekens zonder kop. Weet dat ik Lode heb moeten overtuigen om verslag uit te brengen. Dat had me heel wat moeite gekost op de terugweg. Hij bleef maar herhalen dat we niet in de stront moesten roeren. Het was vooral zijn walging die sprak. Maar dat zag hij verkeerd. Dat moesten wij juist wel. De reden was immers vrij simpel. We mochten ervan uitgaan dat die twee Feldflurken exact hetzelfde gingen doen als ze eenmaal teruggekeerd waren op de Feldkommandatur. Er was dus een redelijke kans dat we hiervoor op rappel dienden te komen. Die mannen waren grondig en hadden allicht onze nummers genoteerd. Indien wij onze versie van de feiten niet zouden geven, stonden we in een nog slechtere positie. Er was slechts één belangrijk ding waar we – zo had ik het bij Lode benadrukt – wreed duidelijk over moesten zijn. Ik had die Feldgendarm tegengehouden omdat ik vreesde dat hij mijn collega te lijf zou gaan. Dat was het enige wat telde. Met de rest hadden we niets te maken. We moesten ons indekken. Uiteindelijk gaf Lode me gelijk. Maar ik had hem verkeerd ingeschat en vooral: ik had eerst moeten spreken. In plaats van dat hij zich concentreerde op dat ene feit bij het dicteren, begon zijn colère hem weer parten te spelen en kon hij het dus niet laten een aanklacht te formuleren, de grote onrechtvaardigheid die hij meende aanschouwd te hebben in zijn verslag te benadrukken... En er was nog iets, iets wat ik pas later begreep. Mocht Lode me dat ene ding toen verteld hebben, ik had hem niet geloofd, ook al zou hij het hebben gezworen op zijn communieziel. Lode kende die vreemdeling. Hij kende de jood Chaim Lizke die wij met zijn gezin hadden helpen afvoeren.

‘Ge begrijpt toch, Metdepenningen, dat dit naar de Feldkommandatur gaat?’

‘En naar de burgemeester toch ook?’

De adjunct krabt achter zijn oor en zet zijn bril weer op.

‘Jongen toch, gaat gij me leren hoe ik mijn job moet doen? Hoe lang werkt gij hier eigenlijk al, snotboebel? Een week of vijf? Wat heeft dit met de burgemeester te maken?’

Het geduld van de adjunct is op, en dat heeft Lode eindelijk door. Hij aarzelt, hij twijfelt.

Zojuist heb ik hem nog beschreven als een held uit Hollywood en daar neem ik niets van terug. Hij maakte indruk, hij was bezeten en omgeven door een kracht die een mens zelden ziet en misschien compleet terecht verbindt met lang vergeten helden of een god in zijn angstwekkende schoonheid. Maar mensen zijn in de eerste plaats deerniswekkend, ze zijn niet consequent en maken zichzelf vooral blazen wijs. Een held is geen van hen een leven lang.

‘Awel? Komt er nog iets?’

Lode slikt hoorbaar. ‘Het is toch een zaak van openbare ordehandhaving en dat valt dan toch onder de, euh...’

De adjunct dwingt zijn duim en wijsvinger bijna tegen elkaar en zegt: ‘Zo ver zijt gij verwijderd van de rest van de winter nachtdienst te moeten doen. Wilt ge dat?’

Hij kijkt nog eens naar Lode en dan naar mij, de redelijke. ‘Het woord “onrechtmatig” komt er niet in. En nu maakt ge dat ge weg zijt.’

Eenmaal buiten maakt Lode zich sterk dat de adjunct een echte is, een mol dus, die zich al voor de oorlog met zijn kameraden heeft voorbereid, samen met hen deel uitmaakt van een geheim genootschap dat tot doel heeft stad en staat te ontwrichten of eerder te plooiën, met of zonder geweld, naar de grillen van de bezetter. Zoals hij me dit vertelt, tijdens die late januarinacht van 1941, zie ik een hoop gemaskerde mannen die bij flakkerende toortsen eeuwige trouw aan elkaar en hun

nieuwe Vaderland zweren. Ik weet op dat moment al dat er verraad bestaat, zonder de kitschbeelden die zomaar spontaan in me opkomen. Maar dat laatste kan ik al van kindsbeen af niet laten.

Ik was een jaar of zeven. Mijn vader vertelde me toen dat mijn familie langs moederskant ooit op een klein kasteeltje heeft gewoond. Die nacht had ik een droom: ik midden in dat kasteel, waarbij ik eerst de griezelig koude marmeren vloeren onder mijn blote voeten voel. Mijn moeder staat boven aan een hoge trap en wenkt me. Een enorme deur zwaait open. Ik ga achter haar aan, maar kan haar niet inhalen. De ene na de andere poort gaat open, allemaal overdadig versierd met ornamenten in hout gekapt: engelen die over elkaar heen zwermen, adelaars die in elkaars buik happen, slangen die kronkelen. De laatste poort gaat open. Mijn verraderlijke moeder is verdwenen. Ik zie een gravin die klauwt in haar nek, tastend naar een rotte plek. Daarna komt er een meid met een wit kapje op die bloed kotst in het kleinste kamertje. Ik zie een graaf als ridder, zijn zwaard heffend in de troonzaal en met waanzin kolkend in zijn mond. Een grijsaard, in lompen gekleed, steekt zijn vinger waarschuwend in de lucht terwijl een hond zijn ongeschoeide tenen likt. Er ligt een banier, achteloos aan de voet van de trap gesmeten, stinkend naar schimmel. Buiten zijn er vissen die naar adem happen in een uitgedroogde vijver, blinkend in de zon. Rondom die modderpoel een hoop tot gort gekapte mannen, vrouwen en kinderen waar miljoenen groene vleesvliegen rondom zwermen, in en uit kruipen, eieren leggen. En ja: mannen met toortsen, dat ook. Die ochtend werd ik wakker met griep.

‘We kunnen niemand vertrouwen, Wilfried.’

‘En wie zegt dat gij mij dan kunt vertrouwen?’

Lode schrikt zichtbaar, kijkt me aan, zoekt in mijn aangezicht naar ironie of spot en besluit dan toch maar in lachen uit te barsten.

‘Allez, jong! Komediant!’

‘Nee, ik meen het. Wie zegt dat er een “wij” bestaat? Wie zegt dat ge zomaar iemand kunt vertrouwen?’

‘Maar gij wel!’ roept Lode en hij geeft me een ferme por. ‘Gij wel.’

Ik wel? Dat valt te betwijfelen, jongen, en dat meen ik. Niet dat iemand zoals ik in staat zou zijn geweest om Lode te verraden om wat voor reden ook en hem zo prijs te geven aan vervolging, wie weet deportatie en dan de dood. Dat klinkt wat bij de haren getrokken, maar dat is het allerminst. Twee jaar na de por die Lode me daar geeft, wanneer de Duitsers echt in hun broek beginnen te schijten, slepen ze mensen voor veel minder af naar een concentratiekamp. In ieder geval: is iemand het vertrouwen waard, ook al zou hij niets doen om zijn maat te schenden of te verraden? In een oude Franse politiefilm uit de jaren zeventig zegt het filmpersonage van Alain Delon dat er maar één juiste houding is ten opzichte van een flik en dat is een combinatie van ambigüiteit en misprijzen. Wat mij deed lachen toen ik hem dat koudweg hoorde zeggen was het feit dat Alain Delon in die film zelf een flik speelt. Flik is sowieso een raar beroep. Ik vertel u later wel hoe uw overgrootvader daarin is gesukkeld. Of nee, waarom niet nu? Dan zijn we daarvan af. Ik heb die voor mij geregelde job aangenomen om alzo te ontsnappen aan de verplichte arbeidsdienst die de Duitsers oplegden. Voelt ge de ‘ambigüiteit’ al krabben aan uw gat? Jonge gast wordt flik om niet naar Duitsland als arbeider te worden afgevoerd en als flik helpt hij mee mensen op te pakken die aan diezelfde arbeidsdienst willen ontsnappen. Maar uiteraard ging het bij het gezin Lizke en hun soortgeno-